

**А. В. ПРИЛІПКО. ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ
НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ**

Досліджено міжнародно-правові аспекти формування правового статусу іноземних підрозділів військово-морських сил під час збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Ключові слова: військово-морські сили, збройні конфлікти, іноземні військові бази, іноземна військова присутність.

Исследуются международно-правовые аспекты формирования правового статуса иностранных подразделений военно-морских сил во время вооруженных конфликтов немеждународного характера.

Ключевые слова: военно-морские силы, вооруженные конфликты, иностранные военные базы, иностранное военное присутствие.

Article contains research of international legal aspects of formation of foreign naval forces legal status during non-international armed conflicts.

Key words: naval forces, armed conflicts, foreign naval bases, foreign naval presence.

Науковці, політичні діячі та експерти у галузі міжнародних відносин наголошують на формуванні тенденції розпорошення війни до рівня локальних конфліктів. У звітних матеріалах щодо наслідків збройних конфліктів для міжнародних договорів Комісія міжнародного права ООН відмічає, що сучасні конфлікти розмили відмінність між міжнародними та неміжнародними збройними конфліктами. Кількість громадянських воєн збільшилася, велика кількість з яких включають у себе «зовнішні елементи», зокрема: підтримка і участь інших держав, надання іноземними державами учбових таборів, фінансової підтримки тощо¹.

Аналіз військових операцій у внутрішніх конфліктах засвідчив, що розвинуті країни активно використовують військово-морські сили (далі – ВМС) як основний інструмент забезпечення зовнішньополітичних інтересів, зокрема США у післявоєнний період у 80 % збройних конфліктів використовували ВМС².

Разом з тим, аналіз наукової юридичної літератури засвідчив відсутність досліджень, присвячених питанням участі іноземних збройних сил у конфліктах неміжнародного характеру. Деякі аспекти зазначеного питання розкриваються у працях Г.Р. Кецбая, Б.М. Клименко, І.І. Лукашука, О.О. Мережка, В.І. Мотиля та Н.А. Ушакова.

Факт участі іноземних ВМС не впливає на віднесення конфлікту до міжнародного або неміжнародного. В цьому аспекті визначальним продовжують бути ознаки, викладені у Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р. Відповідно до зазначеного Протоколу збройні конфлікти вважаються неміжнародними якщо вони відбуваються на території однієї держави; між збройними силами держави або іншими організованими збройними групами; організовані збройні групи перебувають під відповідальним командуванням та контролюють частину території. Зокрема, у Словнику з прав

---

¹ © ПРИЛІПКО Аліна Віталіївна – аспірантка Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

людини внутрішній збройний конфлікт визначається як будь-який збройний конфлікт, який не є збройним конфліктом між двома або більше державами, навіть якщо в конфлікті приймають участь іноземні військові радники, неофіційні військові групи або найманці³.

Правовою основою статусу іноземних ВМС під час конфліктів неміжнародного характеру є стаття 3, спільна для Женевських конвенцій 1946 р., якою встановлено гуманітарні права та обов'язки для сторін під час конфліктів неміжнародного характеру. Хоча дія цієї статті як і всієї конвенції поширюється лише на сторони конфлікту (уряд держави та місцеве населення) вона є загальновизнаною нормою міжнародного права.

За загальним принципом міжнародного права органи держави не можуть втручатися у внутрішні справи інших держав. Із зазначеного виникає питання чи відносяться збройні конфлікти неміжнародного характеру до виключної внутрішньої компетенції держави.

Статут ООН та матеріали його підготовки не містять спеціальних положень, які б визначали, що належить до внутрішньої компетенції держав⁴.

У консультативному висновку Постійної палати міжнародного правосуддя 1923 р. зазначалося, що питання чи знаходиться справа у виключній юрисдикції держави залежить від розвитку міжнародних відносин. В умовах інтернаціоналізації життя держав все більша кількість справ, які раніше відносилися до внутрішньої компетенції, стає предметом міжнародного регулювання⁵.

У резолюції Інституту міжнародного права від 22.08.1932 р. стверджувалося, що компетенція держав визначається міжнародним правом. Стаття 1 резолюції цієї установи від 29.04.1954 р. визначає, що область внутрішньої компетенції є така область державної діяльності, в якій компетенція держав не зв'язана міжнародним правом; а її межі залежать від міжнародного права та змінюються відповідно до його розвитку⁶.

У 1949 р. під час підготовки доповіді для Інституту міжнародного права з питання про визначення справ, які по суті входять до внутрішньої компетенції держав, Ш. Руссо розіслав усім членам відповідної комісії Інституту запитальник, одним з питань було, чи вважають члени можливим визначити завчасно зміст області внутрішньої компетенції держав. Відповідаючи на це питання Д. Брайерлі, Ж. Кеккенбек, С.Б. Крилов, Ш. де Вішер, Г. Веберг і сам Ш. Руссов стверджували, що зміст області внутрішніх справ завчасно визначити неможливо. Ж. Кеккенбек зазначав, що ця проблема одночасно юридично невизначена і юридично визначена бути не може. Неможливо, писав С.Б. Крилов, визначити завчасно зміст внутрішньої компетенції. Тільки в конкретних випадках можна знайти необхідні аргументи для використання положення про внутрішню компетенцію⁷.

Як свідчить практика, Рада Безпеки та Генеральна Асамблея ООН під час прийняття рішень виходять не стільки з питання чи відноситься певна справа до внутрішньої компетенції, скільки намагаються з'ясувати наявність загрози миру та безпеці. При цьому не зупиняються перед врегулюванням внутрішніх проблем⁸.

Беручи до уваги зазначене та той факт, що питання збройних конфліктів неміжнародного характеру врегульовано міжнародним документом – Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р., пропонуємо вважати, що збройні конфлікти неміжнародного характеру не відносяться до внутрішньої компетенції держав.

Щодо підстав втручання третіх держав у збройні конфлікти неміжнародного характеру І.І. Лукашук стверджував, що право на застосування сили в цілях урегулювання такого конфлікту має Рада Безпеки ООН. У цьому аспекті Генеральний секретар ООН К. Аннан також відмічав, що єдиним інститутом, який володіє такою компетенцією є Рада Безпеки ООН⁹.

Щодо участі іноземних ВМС у конфліктах на стороні повстанців у рішенні Міжнародного суду ООН у справі Нікарагуа проти США (1984 р.) зазначається: «Важко уявити, що залишалося б у міжнародному праві від принципу невтручання, якби втручання, дозволене на прохання уряду, було б також дозволене на запит опозиції»¹⁰.

Ця заборона, проте, не стосується надання повсталій стороні з боку окремих держав гуманітарної допомоги цивільному населенню, яке потерпає від воєнних дій та боротьби за звільнення від іноземної окупації¹¹.

Варто наголосити, що на відміну від неміжнародних конфліктів визвольна війна за незалежність є конфліктом міжнародного характеру оскільки нації, які борються за незалежність, є суб'єктами міжнародного права.

Як передбачається Декларацією про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р., кожна держава повинна втримуватися від будь-яких насильницьких дій, які позбавляють народи їх права на самовизначення, свободу і незалежність¹². У своїх діях проти таких заходів ці народи, добиваючись здійснення свого права на самовизначення, мають право запитувати та отримувати підтримку відповідно до Статуту ООН¹³. Визнає право і обов'язок держав підтримувати право на самовизначення народів також Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав¹⁴. Більш того, кожна держава не лише має права, а зобов'язана сприяти реалізації принципу самовизначення націй. На XX сесії Генеральна Асамблея ООН резолюцією 2105 запропонувала усім державам здійснювати матеріальну та моральну допомогу національно-визвольним рухам¹⁵.

У дисертаційних дослідженнях російських авторів Ю.В. Северинчик, В.О. Боженко, С.О. Єгорова та Г.Р. Кецабая за результатами дослідження питання класифікації збройних конфліктів вживається нове поняття – «інтернаціоналізований збройний конфлікт неміжнародного характеру» та робиться спроба довести, що в сучасних міжнародних відносинах формується третій вид збройних конфліктів. Під цим терміном автори пропонують розуміти збройні конфлікти неміжнародного характеру із втручанням на стороні одного із учасників збройних сил іншої держави. Як зазначає Г.Р. Кецабай, такі конфлікти ставлять перед правом збройних конфліктів складні проблеми, оскільки існуючі джерела цієї галузі міжнародного права не містять правил, що регулюють відносини учасників таких конфліктів¹⁶. Автор констатує, що ані універсальні ані регіональні системи колективної безпеки не готові до ефективного вирішення проблем, які виникають в умовах інтернаціоналізованих збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Участь іноземних ВМС у неміжнародних конфліктах варто відрізнити від інтервенції. Сучасне міжнародне право забороняє усі види і вияви інтервенції, розглядаючи її як агресію. Жодна держава або група держав не мають права прямо або опосередковано втручатися з будь-яких міркувань у внутрішні або зовнішні справи іншої держави¹⁷.

Міжнародний Суд ООН у справі по протоці Корфу (1949 р.) рішуче висловився проти будь-якого визнання права на інтервенцію. «Суд, – зазначається у

рішення, – може розглядати визначення права на інтервенцію тільки як такий вияв політики сили, який у минулому призводив до найсерйозніших зловживань, і не може мати місця у міжнародному праві, незважаючи на будь-які хиби у міжнародній організації... Між незалежними державами повага до територіального суверенітету є невід’ємною засадою міжнародних відносин»¹⁸.

Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав визначає, що жодна держава чи група держав не має права здійснювати інтервенції або втручання у будь-якій формі, у зв’язку з будь-якою причиною у внутрішні і зовнішні справи інших держав¹⁹.

Відповідно до зазначеної Декларації принцип відмови від інтервенції та невтручання включає ряд зобов’язань, з яких в контексті досліджуваної теми можна виокремити такі: утримуватися від озброєної інтервенції, підривної діяльності, військової окупації або іншої форми інтервенції чи втручання, очевидної чи прихованої, спрямованої проти іншої держави чи групи держав, або від будь-якого акта військового втручання у внутрішні справи іншої держави; утримуватися від здійснення сприяння, підтримки, прямо або опосередковано, бунтівної та сепаратистської діяльності в інших державах, незалежно від приводу для цього; утримуватися від організації, навчання, фінансування чи озброєння політичних та етнічних груп на своїх територіях чи територіях інших держав з метою здійснення підривної діяльності; утримуватися від будь-якої військової діяльності на території іншої держави без її згоди.

Останній пункт підтверджує, що іноземні ВМС можуть брати участь у неміжнародному збройному конфлікті в межах виконання угоди про співробітництво у військовій сфері та надавати відповідну допомогу.

Відтак участь іноземних ВМС не впливає на віднесення конфлікту до міжнародного або неміжнародного, натомість деякими авторами пропонується введення нового поняття «інтернаціоналізований збройний конфлікт неміжнародного характеру» як збройний конфлікт неміжнародного характеру із втручанням на стороні одного із учасників збройних сил іншої держави.

Збройні конфлікти неміжнародного характеру не віднесені до виключної внутрішньої компетенції держав.

Застосування сили з метою врегулювання збройного конфлікту неміжнародного характеру можливе за умови рішення ООН або за згодою уряду держави; без дотримання зазначених вимог таке застосування сили повинно бути кваліфіковане як інтервенція.

1. Доклад Комиссии международного права. Шестьдесятая сессия – Нью-Йорк, 2008. – С. 97–99. 2. *Lebedev V.M.* The Navy in Local Wars and Armed Conflicts. – 2001. – № 6. – Р. 17–20. 3. *Словарь по правам человека* / Под ред. А. Д. Джонгмана, А. П. Шмита. – М., 1996. – С. 5. 4. *Ушаков Н.А.* Невмешательство во внутренние дела государств. – М.: Изд-во «Международные отношения», 1971. – С. 59. 5. *Лукашук И. И.* Международное право. Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 304–313. 6. *Ушаков Н.А.* Цит. работа. – С. 56. 7. Там же. – С. 59. 8. *Лукашук И. И.* Цит. работа. – С. 304–313. 9. Там же. 10. *Summary of the Judgment: Case Concerning the Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America).* Judgment of 27 June 1986. 11. *Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К.: Укр. енцикл. 1998. – Т. 2: Д–Й. – 1999. – С. 706. 12. *Декларація про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р.* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

13. *Клименко Б.М.* Нерушимість границь – условие международного права. – М.: Наука, 1975. – С. 54–55. **14.** *Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав* // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.rada.gov.ua. **15.** *Клименко Б.М.* Цит. работа. – С. 55. **16.** *Кецбая Г.Р.* Актуальные международно-правовые проблемы в области вооруженных конфликтов немеждународного характера и ситуация в Абхазии, Грузия: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. **17.** *Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К.: Укр. енцикл. 1998. – Т. 2: Д–Й. – 1999. – С. 706. **18.** Там само. **19.** *Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав* // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.rada.gov.ua.